

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΣΥΜΑΪΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

ΤΑ ΣΥΜΑΪΚΑ

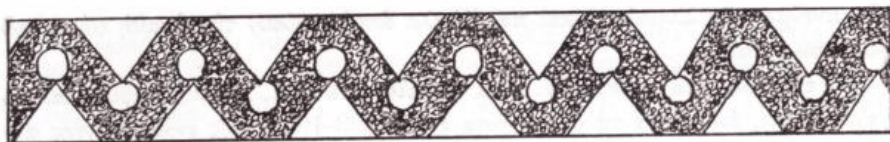
ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΟΜΟΣ Β'

ΑΘΗΝΑΙ
1974

ΣΤΕΦ. Δ. ΗΜΕΛΛΟΥ

ΔΥΟ ΛΑΪΚΑΙ ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ ΕΚ ΣΥΜΗΣ ΚΑΙ ΜΕΓΙΣΤΗΣ

Ὁ ἐκ Σύμης λόγιος γυμνασιάρχης Μιχ. Χαβιαρᾶς ἐδημοσίευσεν εἰς ἐνδιαφέρουσαν μελέτην του περὶ τοῦ κάστρου τῆς Ὠριᾶς τὰς ἀκολουθούσας δύο λαϊκὰς διηγήσεις σπογγαλιέων τῆς Σύμης καὶ Μεγίστης (Καστελλορίζου)¹.

1.

«Εἰς τὸ παλάτι, ποῦ ἔναι ἀντίκρου τοῦ νησοῦ τῆς Σουριᾶς², ἑκατοῦσαν ὁ βασιλιάς, ποῦ ξουσιάτζειν τὸ μέρος ἐκεῖνο. Αὐτὸς ὁ βασιλιάς ἔχεγ καὶ μιὰ γ κόρη, ποῦ ἔοιμ πολλὴν ὁμορφὴν· αὐτὴ μιὰ β βολὰν ἔππεσεγ κ' εἶδεν εἰς τ' ὄρεινόν της, ππῶς θὰ τῇ δακκάσῃ ἑναφ φιδάκι καὶ θὰ πεθάνῃ. Τὴν ἄλλην ἡμέραν εἶπέν το τοῦ πατέρα της τοῦ βασιλέα· ἐκεῖνος ἐπίστεψε καὶ γιὰ νὰ μὴ μ πάθῃ ἡ κόρη του ὅ,τι εἶδεν εἰς τ' ὄρεινόν της, ἐπῆεν εἰς τὸ νησί κ' ἐδιάταξεγ κ' ἔχτισαν τὸ κάστρο, ποῦ κάεται ἴσαμε τὰ τώρα. Ἐκεῖα μέσα λοιπὸν ἔβαλεν τὴν κόρην του μοναχὴν, ὁλομόναχην, καὶ τὸ φαῖν ἐποτανοῦσάν της το μὲ τὸ συκολοῖ.³ Μὲ μιὰ β βολὰν ἤμπεμ μέσα ἔς τὸ συκολοῖ, ποῦ βάλλαν τὸ φαῖν τῆς βασιλοπούλλας, ἑναφ φιδάκι πάνω κάτω μιᾶς πεθαμῆς, καὶ αὐτὸ ἐδάκκασεν τὴ β βασιλοπούλλα κ' ἐπέθανε».

2.

«Τὰ κάστρα τῆς Σουριᾶς τὰ ἔκαμεν ἑνας βασιλέας ποῦ ἐπεθενίσκαν τὰ παιδιὰ του καὶ δὲν ἤμποροῦσε νὰ τὸν στερεώσῃ τέκνος. Ἐγέννησε τὸ λοιπὸς μιὰν κόρην ὠραίαν· ἀλλὰ τὸν εἶπαν οἱ μάντιδες ὅτι θὰ πεθάνῃ καὶ αὐτὴ ἀπὸ δάγκαμα φιδιοῦ. Ἐκαμεν τὸ λοιπὸν τὸ πάνω κάστρο⁴ χωρὶς ἄκραν καὶ τέ-

1. Ἰδὲ ΜΙΧΑΗΛ Δ. ΧΑΒΙΑΡΑ, Περὶ τοῦ κάστρου τῆς Σουριᾶς. Μετὰ παραλλαγῶν τοῦ εἰς αὐτὸ ἀναφερομένου ὅσματος. Λαογραφία 2 (1910-11), σ. 557-574. Αἱ διηγήσεις (ἀρ. 1 ἐκ Σύμης, ἀρ. 2 ἐκ Μεγίστης) εἰς τὰς σ. 558-559.

2. «Νησὶν τῆς Σουριᾶς» ὀνομάζουσι οἱ κάτοικοι τῆς Σύμης, κατὰ τὸν Χαβιαρᾶν (ἐνθ' ἄνωτ., σ. 557), νησὶδα κειμένην πρὸ τῆς μεταξὺ Σελευκείας καὶ Μερσίνης τῆς Συρίας θέσεως, ἐπὶ τῆς ὁποίας εὐρίσκεται φρούριον, καλούμενον «κάστρον τῆς Σουριᾶς».

3. Καλάθι σύκων.

4. Μεσόγειον φρούριον ἑναντι τῆς νησίδος ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς.

λος, κ' ἔβαλεν ἐκεῖ μέσα τὴν κόρην του. Μιὰν ἡμέραν εἶδεν ἓνα φίδιν ὄξ' ἀπὸ τὴν πόρταν τοῦ κάστρου κ' ἐλυπήθη ὁ βασιλιάς κ' ἔκαμεν τὸ μικρὸν κάστρο πάνω 'ς τὸ νησίν, ἀφ' οὗ τὸ καθάρισεν πρῶτα ἀπὸ κάθε σερπετόν καὶ φαρμακερόν πρᾶμα. Ὅταν ὅμως ἡ κόρη ἔγινε δώδεκα χρόνων, μιὰ πριντζιποπούλλα φίλη της εἶπεν εἰς τὸν περιβολάρην της νὰ γεμίσῃ ἓνα καλαθάκι σῦκα καλὰ νὰ τὰ πάῃ πεσκεῖσι 'ς τὴν βασιλοπούλλα. Ὁ περιβολάρης ἐδιάλεξεν τὰ σῦκα, τὰ 'βαλεν εἰς τὸ καλάθι, τὰ σκέπασε μὲ συκιᾶς φύλλα καὶ τὰ 'στειλεν εἰς τὴν βασιλοπούλλα. Ἄμα τὰ 'δεν ὥραϊα ἡ βασιλοπούλλα ἐξάπλωσεν τὸ χέριν της νὰ πιάσῃ ἓνα. Ἐκεῖ ποὺ τὰ 'γγισεν, ἐπετάχτην ἓνα μικρόν φιδάκιν ἴσα μὲ μιὰν πεθαμὴν, τὴν ἐγιάγκασεν εἰς τὸ μικρόν της δαχτυλάκιν κ' ἔτσι ἀπέθανεν πάλε ἀπὸ δάγκκαμα».

Ὁ συγγρ. ἀφορμᾶται ἐκ τῶν διηγήσεων τούτων, ὡς καὶ ἐκ σχετικῶν ἁσμάτων, διὰ νὰ ὑποστηρίξῃ τελικῶς ὅτι ἐκ τῆς ὀνομασίας «κάστρον τῆς Σουριᾶς» (τῆς Συριᾶς, τῆς Συρίας) προῆλθε δι' ἀπλοποιήσεως τοῦ διπλοῦ σΣ ἡ ὀνομασία «κάστρον τῆς Οὐριᾶς» καὶ ἐξ αὐτῆς κατὰ παρετυμολογίαν ἡ συνήθης παρὰ τῷ λαῷ ὀνομασία «κάστρον τῆς Ὠριᾶς»¹.

Ἡ σύνδεσις ὅμως τῶν διηγήσεων πρὸς τὸ κάστρον τῆς Ὠριᾶς εἶναι χαλαρωτάτη καὶ μόνον ἐξωτερικὴ, διότι αἱ περὶ τοῦ κάστρου τούτου παραδόσεις, συμφωνοῦσαι κατὰ τὸ πλεῖστον πρὸς τὰ δημῶδη ἄσματα², ἀναφέρονται ὡς καὶ ἐκεῖνα εἰς τὴν ἐκπόρθησιν τοῦ κάστρου, θεωρουμένου ὡς δυσालώτου, ὑπὸ τῶν πολιορκούντων αὐτὸ Τούρκων ἢ Σαρακηνῶν κατόπιν προδοσίας καὶ εἰς τὴν κατακρήμνισιν ἐκ τῶν τειχῶν του τῆς Ὠριᾶς, τῆς ἡρωίδος τοῦ κάστρου, κατόπιν τῆς καταλήψεώς του, ὅχι δέ, ὡς εἰς τὰς ἐξεταζομένας διηγήσεις, εἰς τὴν ἀφορμὴν τῆς ἰδρύσεως τοῦ φρουρίου.

Ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλου σημαντικωτέρου ἴσως λόγου γίνεται φανερόν ὅτι αἱ διηγήσεις δὲν σχετίζονται ἀμέσως πρὸς τὸ Κάστρον. Αὗται δηλ. ἀνήκουν εἰς τὸν τύπον τῶν λαϊκῶν διηγήσεων περὶ τοῦ ἀμετατρέπτου τῶν ἀποφάσεων τῆς μοίρας παρὰ πᾶσαν προσπάθειαν ἀποτροπῆς τοῦ κακοῦ, αἱ ὁποῖαι ἀπαντοῦν διαδεδομέναι τόσον εἰς τὸν ἐλληνικὸν λαὸν ὅσον καὶ εἰς ἄλλους λαούς, ἰδίᾳ μάλιστα εἰς τοὺς λαοὺς τῆς ΝΑ. καὶ Α. Εὐρώπης³.

1. "Ενθ' ἄνωτ., σ. 568 κέξ. Τὴν γνώμην ταύτην τοῦ Χαβιαρᾶ ἐδέχθη ἀργότερον ὡς πιθανὴν καὶ ὁ Σίμος Μενάρδος (Λαογρ. 8[1921-25], σ. 187-188), δὲν δέχεται ὅμως ὁ Γ. Κ. Σπυριδάκης (Τὸ δημῶδες ἄσμα «τοῦ κάστρου τῆς Ὠριᾶς». Σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὴν ἄλωσιν τοῦ Ἀμορίου τῷ 838 ὑπὸ τῶν Ἀράβων, Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχείου 13-14 [1960-61], σ. 4-5, σημ. 5. Ἰδὲ αὐτόθι, σ. 3 κέξ. γενικώτερον περὶ τοῦ ἄσματος καὶ τῶν παραδόσεων, ὡς καὶ τὴν σχετικὴν πρὸς τὸ θέμα βιβλιογραφίαν).

2. Ἰδὲ Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ, Παραδόσεις 1, σ. 50-51, ἀρ. 86-88, 2, σ. 716-728, ἐνθα γίνεταί εὐρὺς λόγος περὶ τοῦ θέματος.

3. Ἰδὲ κυρίως τὴν ἐκτενῆ μελέτην τοῦ ROLF WILH. BREDNICH, Volkserzählungen und Volksglaube von den Schicksalsfrauen, Helsinki 1964, FFC 193 (διατριβὴ ἐπὶ

Ειδικώτερον αἱ διηγήσεις ἐκ Σύμης καὶ Μεγίστης εἶναι τοῦ τύπου, κατὰ τὸν ὅποιον ὑπὸ τῶν Μοιρῶν ὀρίζεται εἰς νεογέννητον θάνατος ἐκ δήγματος ὀφews, ὁ ὁποῖος ἐπισυμβαίνει κατὰ τὸν ὀρισθέντα χρόνον.

Ἐκ τῶν ἐλληνικῶν γενικώτερον διηγήσεων εἰς τὴν συγγενεστέραν πρὸς τὰς ἐξεταζομένας, προερχομένην ἐξ Ἀνατολικῆς Θράκης, ἀναφέρεται καὶ ἡ λεπτομέρεια ὅτι μετὰ τὴν διαπίστωσιν τοῦ δήγματος τοῦ ὀφews, ὁ ὁποῖος εἰσεχώρησεν εἰς τὸν ἐντὸς τῆς θαλάσσης πύργον μεταξὺ σταφυλῶν κεκρυμμένος, ὁ βασιλεὺς προσεκάλεσε τοὺς ἀρίστους τῶν ἱατρῶν πρὸς θεραπείαν τῆς θυγατρὸς του, ἡ ἐπέμβασις ὅμως αὐτῶν οὐδὲν θετικὸν ἀποτέλεσμα εἶχε¹.

Τοῦ τύπου πάλιν τούτου ὁ Brednich διακρίνει δύο κατηγορίας παραλλαγῶν, αἱ ὁποῖαι διαφέρουν ἐνίοτε σημαντικῶς μεταξὺ των. Τὰς διηγήσεις τῆς πρώτης κατηγορίας, εἰς τὰς ὁποίας ὀρίζεται ὁ θάνατος κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ γάμου, ὁ Brednich θεωρεῖ νεωτέραν παραφυάδα τοῦ μύθου τῆς Ἀλκήστιδος², τὰς δὲ διηγήσεις τῆς δευτέρας ἐξετάζει κεχωρισμένως καὶ κατατάσσει τυπολογικῶς ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ διεθνῶς ἀνεγνωρισμένου καταλόγου τῶν Aarne - Thompson εἰς τὸν ἀριθ. 934A3³.

Μερικαὶ τῶν σλαβικῶν παραλλαγῶν τῆς δευτέρας ὡς ἄνω κατηγορίας παρουσιάζουν ὁμοιότητα καὶ εἰς τὰς λεπτομερείας πρὸς τὰς ἐξεταζομένας ἐλληνικάς. Οὕτω κατὰ βουλγαρικὴν παραλλαγὴν πρὸς ἀποφυγὴν τῆς προορήσεως τῶν Μοιρῶν περὶ τοῦ θανάτου τῆς βασιλοπούλας ἐκ δήγματος ὀφews ὁ βασιλεὺς ἐγκλείει αὐτὴν εἰς δωμάτιον μὲ χονδρούς τοίχους. Ὁ μνηστήρ της ὅμως στέλλει καλὰθι μὲ σταφύλια, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου κρύπτεται μικρὸς ὄφης, ὁ ὁποῖος δάγκνει τὴν κόρην εἰς τὴν χεῖρα καὶ προξενεῖ τὸν θάνατον εἰς αὐτήν. Κατ' ἄλλην σερβικὴν ὁ θάνατος ἐπέρχεται ὁμοίως ὡς καὶ κατὰ τὴν προηγουμένην, ἐνῶ κατὰ μίαν σερβοκροατικὴν ὁ ὑπηρέτης φέρει εἰς τὴν ἐγ-

διδαστορίᾳ). Πρβλ. καὶ κρίσιν τῆς μελέτης μετὰ τινων παρατηρήσεων ὑπὸ Γ. Α. ΜΕΓΑ, ἐν Λαογρ. 21 (1963), σ. 598-606.

1. «Μιά φορά κ' ἕναν καιρὸ ἦτανε ἕνας βασιλεὺς καὶ μιὰ βασίλισσα κ' εἶχανε μεγάλο καημό· οἱ Μοῖρες ἔγραψαν πῶς ἡ βασιλοπούλα θὰ πεθάνῃ 'πὸ τοῖμπημα φιδιού. "Ὅλο φοβοῦνταν καὶ ὅλο τὴν πρόσεχαν. Σὰν μεγάλωσε λίγο ἔκτισαν ἕνα πύργο καταμεσίς στὴ θάλασσα γιὰ νά 'ναι σίγουροι πῶς ἡ βασιλοπούλα θὰ 'ναι μακριὰ 'πὸ μέρη ποὺ ζοῦνε τὰ φίδια. Μιὰ μέρα ἔστειλαν σταφύλια στὸ βασιλέ, μέσα ἦταν ἕνα φαρμακερὸ φίδι, τοῖμπησε τὴ βασιλοπούλα· ἔφεραν γιатρούς τοὺς καλύτερους τοῦ βασιλείου, δὲν ὠφέλ'σε σὲ τίποτε κ' ἡ βασιλοπούλα πέθανε. Ὁ βασιλεὺς κ' ἡ βασίλισσα δὲν εἶχαν παρηγοριά καὶ πείσθηκαν πῶς ὅ,τι γράβουν οἱ Μοῖρες δὲν ξεγράφονται» (ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΣΤΑΜΟΥΑΝ ΣΑΡΑΝΤΗ, Ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη. Ἡ Σηλυβρία μὲ τὰ γύρω της χωριά, 2, Ἀθῆνα 1958, σ. 168).

2. R. BREDNICH, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 38 κέξ. Μεταξὺ τῶν παρατιθεμένων 13 παραλλαγῶν συγκαταλέγονται μόνον δύο ἐλληνικαί, αὗται ὅμως εἶναι πολὺ περισσώτεραι (ιδὲ Γ. Α. ΜΕΓΑ, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 602. Πρβλ. καὶ MARIANNE KLAAR, Tochter des Zitronenbaums. Märchen aus Rhodos. Kassel 1970, σ. 33 κέξ. καὶ 166-167).

3. R. BREDNICH, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 91 κέξ. Διὰ τὰς ἐλληνικάς παραλλαγὰς ιδὲ Γ. Α. ΜΕΓΑ, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 605.

κεκλεισμένην ἐντὸς ὑαλίνου πύργου θυγατέρα τοῦ Τσάρου μεγάλο σταφύλι, ἐπ' αὐτοῦ κρύπτεται κουνούπι, τὸ ὅποῖον καὶ τὴν φονεῦει διὰ δῆγματος¹.

Ἄλλαι τέλος συναφεῖς διηγήσεις ἔχουν ὡς θέμα τὴν κατασκευὴν πύργου, ἐνίοτε ἐντὸς τῆς θαλάσσης, καὶ τὴν ἐγκλείσιν ἐντὸς αὐτοῦ τῆς βασιλοπούλας, διὰ νὰ μὴ ὑπανδρευθῇ ἀράπην ἢ συνέλθῃ μετὰ κουρσάρων ἢ Τούρκων κλπ. κατὰ τὰς προρρήσεις τῶν Μοιρῶν ἢ τῶν μάντεων, ὅπερ ὅμως τελικῶς δὲν ἀποφεύγεται. Αἱ διηγήσεις αὗται κατατάσσονται εἰς τὸν τύπον 930B τοῦ καταλόγου AaTh².

Περιορισμένη ὅπωςδήποτε εἰς τὰς παρατεθείσας ἐλληνικὰς διηγήσεις ἐκ Δωδεκανήσου καὶ Ἀνατ. Θράκης, ὡς καὶ εἰς τὰς ὡς ἄνω σλαβικὰς, εἶναι ἡ μνεῖα τοῦ τρόπου εἰσόδου τοῦ ὄφεως εἰς τὸ κάστρον, τὸν πύργον κτλ., ἐντὸς καλάθου σύκων μετὰ τὴν τροφὴν τῆς βασιλοπούλας (Σύμη), ἐντὸς καλάθου μετὰ σύκα, σταλέντα ὡς δῶρον εἰς αὐτὴν (Μεγίστη), ἐντὸς σταφυλίων (Ἀνατ. Θράκη)³, καὶ ἐντὸς καλάθου μετὰ σταφύλια ἢ ἐντὸς σταφυλίου (βουλγαρικὴ, σερβικὴ, σερβοκροατικὴ κατὰ τὴν τελευταίαν εἰσηλθε κουνούπι).

Περὶ τοῦ θέματος οὐδὲν λέγεται ὑπὸ τοῦ Brednich, ὁ ὅποιος, σημειωτέον, ἀγνοεῖ τὰς ἀνωτέρω τρεῖς ἐλληνικὰς διηγήσεις. Μόνον ὁ Χαβιαρᾶς γράφει, χωρὶς δυστυχῶς οὐδαμοῦ νὰ παραπέμπῃ, ὅτι βάσις δημιουργίας τῶν δωδεκανησιακῶν διηγήσεων εἶναι «ἡ ἀρχαία διήγησις περὶ τοῦ θανάτου τῆς Κλεοπάτρας ἐκ δῆγματος ἀσπίδος, κομισθείσης ἐντὸς καλάθου σύκων»⁴.

Ἡ διήγησις αὕτη καὶ αἱ φερόμεναι παραλλαγαὶ αὐτῆς ἦσαν, ὡς φαίνεται, εὐρέως γνωσταὶ κατὰ τὴν μεταγενεστέραν Ἀρχαιότητα. Ὁ Πλούταρχος εἰς τὸν βίον τοῦ Ἀντωνίου ἀναφέρει σχετικῶς ὅτι ἡ Κλεοπάτρα μετὰ τὴν παρὰ τὸ Ἀκτιον ἦτταν (31 π.Χ.) καὶ τὸν ἐπακολούθησαντα θάνατον τοῦ προσφιλοῦς της Ἀντωνίου ἀπεφάσισε νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν ζωὴν της, διὰ νὰ μὴ κοσμήσῃ τὸν θρίαμβον τοῦ νικητοῦ πίπτουσα ζῶσα εἰς τὰς χεῖρας του. Φυλασσομένη κατόπιν ἐντολῆς τοῦ Αὐγούστου «καὶ τις ἦκεν ἀπ' ἀγροῦ κίστην τινὰ κομίζων» τῶν δὲ φυλάκων ὅτι φέροι πνιθανομένων, ἀνοίξας καὶ ἀφελὼν τὰ θρῖα σύκων ἐπίπλεον τὸ ἀγγεῖον ἔδειξε. θανμασάντων δὲ τὸ κάλ-

1. Ἰδὲ R. BREDNICH, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 91-92.

2. Τὰ παραμύθια τοῦ τύπου τούτου δὲν ἐρευνᾷ ὁ Brednich. Περὶ τῶν ἐλληνικῶν παραλλαγῶν ἰδὲ Γ. Α. ΜΕΓΑΝ, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 604 καὶ ΣΤΕΦ. Δ. ΗΜΕΛΛΟΥ, Παρατηρήσεις εἰς δημόδην παράδοσιν ἐκ Κρήτης, Πειπραγμένα τοῦ Β' Διεθνoῦς Κρητολογικοῦ συνεδρίου 4, Ἀθῆναι 1969, σ. 192-194.

3. Κκτ' ἄλλην διήγησιν ἐξ Αἰτωλίας σημαντικῶς ἀποκλίνουσιν τῶν λοιπῶν, ὅπωςδήποτε ὅμως συναφῇ πρὸς αὐτάς, αἱ Μοῖραι προλέγουσιν εἰς βασιλοπούλαν ὅτι θὰ καταστῇ ἔγκυος καὶ ἐκ τοῦ λόγου τούτου θὰ τὴν φονεύσῃ ὁ πατὴρ της, ὁ ὅποιος πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ κακοῦ «τό' βαλι σ' ἕνα κλουβί. Τ' πάησαν κ' ἔτρουϊ κί μιὰ μέρα τοῦ πῆγαν σταφύλια κ' ἔφατ. Μέσα σὶ μιὰ ρᾶγα ἦταν ἕνα φίδ' κι αὐτὸ τοῦ φίδι γγαστρώθηκε μέσα της» (Κέντρον Λαογραφίας, χφ. 869, σ. 121).

4. Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 559.

λος και τὸ μέγεθος, μειδιάσας παρεκάλει λαβεῖν· οἱ δὲ πιστεύσαντες ἐκέλευον εἰσενεγκεῖν... Λέγεται δὲ τὴν ἀσπίδα κομισθῆναι σὺν τοῖς σύκοις ἐκείνοις και τοῖς θρίοις ἄνωθεν ἐπικαλυφθεῖσαν...»¹. Κατὰ τὸν Γαληνὸν ἐκομίσθη ἡ ἀσπίς ἐντὸς καλάρου περιέχοντος ὄχι μόνον σύκα ἀλλὰ και σταφύλια², τοῦτο δ' ἐπαναλαμβάνει και ὁ βυζαντινὸς χρονογράφος Μιχαὴλ Γλυκᾶς³. Κατὰ τὸν Ἰωάννην Ζωναρᾶν μετὰ ἀγγεῖον σύκων μεστὸν» εἰσῆχθη ὁ ὄφις⁴, ἄλλους δὲ παρεμφερεῖς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τρόπους ἀναφέρουν Ἕλληνας και Λατῖνοι ἱστοριοί⁵.

Ἡ ὁμοιότης τῶν ἀρχαίων και τῶν συγχρόνων ἐλληνικῶν διηγήσεων ὄχι μόνον εἰς τὸ θέμα τοῦ θανάτου τῆς βασιλοπούλας ἐκ δῆγματος ὄφως, ἀλλὰ και εἰς αὐτὰς τὰς λεπτομερείας τῆς εἰσκομιδῆς τοῦ ὄφως εἰς τὸ κατοικητήριον τῆς ἡρώιδος (ἐντὸς καλάρου μετὰ σύκα ἢ και σταφύλια, ὡς ἀνωτέρω ἐξετέθη), αἱ ὁποῖαι εἶναι σημαντικά, ὡς δίδουσαι εὐλογον ἐξήγησιν τῆς παρουσίας τοῦ ὄφως⁶, καθιστᾷ πιθανὴν τὴν ὑπόθεσιν ὅτι αἱ ἀρχαῖαι διηγήσεις ἀπετέλεσαν τὸ πρότυπον διὰ τὴν διάπλασιν ὑπὸ τὴν σημερινὴν των μορφὴν τῶν συναφῶν τοῦλάχιστον πρὸς αὐτὰς νεωτέρων μετὰ τὸ μνημονευθὲν εἰδικώτερον θέμα.

Διὰ τὰς νεωτέρας ἐλληνικὰς διηγήσεις τὸ πρᾶγμα ἐξηγεῖται εὐκόλως, δεδομένου ὅτι, ὡς εἶναι γνωστὸν, πλῆθος ἀρχαίων μύθων, παραδόσεων και ἄλλων στοιχείων τοῦ κατὰ παράδοσιν ἐλληνικοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ ἐπεβίωσαν μέχρι σήμερον αὐτούσια ἢ ὑπὸ διαφόρους παραλλαγὰς ἢ ἐπέδρασαν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐπὶ τὴν δημιουργίαν συναφῶν ὕλικου κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους. Ἡ μεία ἐν προκειμένῳ τῶν ἀρχαίων διηγήσεων και ὑπὸ βυζαντινῶν συγγραφέων, δεικνύουσα ὅτι αὗται δὲν εἶχον λησμονηθῇ κατὰ τὴν βυζαντινὴν περίοδον, ἐνισχύει τὴν ἐκτεθεῖσαν ἂποψιν.

1. ΠΛΟΥΤ., Ἀντώνιος 85-86 (Ziegler, Teubner 1971).

2. ΓΑΛΗΝΟΣ XIV, σ. 235 (Kühn) «εἶτα κελεύσασα σταφυλαῖς τε και σύκοις κεκρυμμένον εἰσκομισθῆναι τὸ θηρίον, ἵνα, ὡς ἔφη, τοὺς φυλάττοντας λάθῃ».

3. ΜΙΧ. ΓΛΥΚΑ, Βιβλ. Χρον., σ. 112 (Bonn.).

4. ΖΩΝΑΡΑ, Χρον. X, 31 (Bonn. τόμ. 2, σ. 406).

5. Ὁ Δίων ὁ Κάσιος (51, 14 Læb) γράφει ὅτι «λέγουσι δὲ οἱ μὲν ὅτι ἀσπίδα ἐν ὕδρϊ ἢ και ἐν ἄνθεσι τισιν εἰσκομισθεῖσαν οἱ προσέδετο» (ἐνν. ἡ Κλεοπάτρα), ὁ δὲ Velleius (Paterculus) (II, 87, Stegmann de Pritzwald, παρὰ Teubner 1965) παραδίδει ὅτι ἡ ἀσπίς εἰσκομίσθη ἀπατηθέντων τῶν φυλάκων (frustratis custodibus). Ἐννοεῖται ὅτι και ἄλλοι συγγρ. τῆς μεταγενεστέρας Ἀρχαιότητος παραδίδουν τὸ ἐπεισόδιον τοῦ θανάτου τῆς Κλεοπάτρας ἐκ δῆγματος ἀσπίδος, δὲν μνημονεύουν ὅμως τὸν τρόπον καθ' ὃν ὁ ὄφις ἐφθασε μέχρις αὐτῆς, ὅπερ κυρίως μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ.

6. Ἐκ τῶν παρὰ Brednich διηγήσεων μόνον εἰς ἄλλην μίαν (ἀγγλικὴν) δικαιολογεῖται ὁ τρόπος εἰσόδου τοῦ ὄφως. Κατ' αὐτὴν δηλ. ὁ ἐντὸς τοῦ πύργου ἐργλειστος νέος παρακαλεῖ τὸν φύλακα νὰ ἀνάψῃ φωτιά. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἰσάγεται εἰς τὸν πύργον δέσμη ξύλων, ἐντὸς τῆς ὁποίας κρύπτεται ὁ ὄφις (σ. 92).

Δέον ἔτι νὰ σημειωθῇ, διὰ νὰ περιοριζώμεθα πάντοτε εἰς τὸ θέμα μας, ὅτι καὶ ὅσα ἀναφέρονται εἰς τὴν παρατεθεῖσαν θρακικὴν παράδοσιν, ὅτι δηλ. πρὸς σωτηρίαν τῆς θανασίμως δηχθείσης βασιλοπούλας «ἔφεραν γιатρούς τοὺς καλύτερος τοῦ βασιλείου, δὲν ὠφέλ'σε σὲ τίποτε κ' ἡ βασιλοπούλα πέθανε» δὲν εἶναι ἄγνωστα εἰς τὸ ἐπεισόδιον τοῦ θανάτου τῆς βασιλίσσης Κλεοπάτρας. Ὁ Αὐγουστος, ὡς παραδίδεται, εὐθὺς ὡς ἐπληροφορήθη τὸ ἐγγείρημά της, ἐνδιαφερόμενος διὰ τὴν σωτηρίαν της προσεκάλεσε τοὺς περιφήμους κατὰ τὴν Ἀρχαιότητα διὰ τὰς μαγικὰς καὶ θεραπευτικὰς τῶν ἱκανότητάς Ψύλλους¹, τοῦτο ὅμως εἰς οὐδὲν ὠφέλησε. Οὕτω κατὰ τὸν Λατῖνον βιογράφον Ρωμαίων αὐτοκρατόρων Σουητώνιον «Cleopatrae, quam servatam triumpho magno opere cupiebat, etiam Psyllos admovit, qui venenum ac virus exsugerent, quod perisse morsu aspidis putabatur»². Καὶ κατὰ τὸν Δίωνα Κάσιον «ἀκούσας δὲ ὁ Καῖσαρ τὴν τελευτὴν αὐτῆς ἐξεπλάγη... καὶ Ψύλλους, εἴ πως ἀνασφίλειε, προσήνεγκεν»³.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς μνημονευθείσας σλαβικὰς διηγήσεις (βουλγαρικὴν, σερβικὴν, σερβοκροατικὴν), ἀπαντώντας εἰς χώρας συνορευούσας μετὰ τῆς Ἑλλάδος, θὰ πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι αὗται παρελήφθησαν ὑπὸ τῶν γειτονικῶν λαῶν ἐκ τῶν Ἑλλήνων, εἰς τοὺς ὁποίους αἱ σχετικαὶ διηγήσεις θὰ ἦσαν εὐρύτερον γνωσταί, ὡς παρελήφθησαν πιθανῶς ἐξ αὐτῶν καὶ αἱ περὶ μοιρῶν γενικώτερον δοξασταί⁴, αἱ ὁποῖαι πάλιν ἀναμειγνύονται, ὡς εἶδομεν, εἰς τὰς διηγήσεις.

Ὁ Brednich θίγων καὶ τὸ θέμα τῆς ὁδοῦ διαδόσεως τῶν παραμυθιακῶν διηγήσεων τοῦ περὶ οὗ ἀνωτέρω ὁ λόγος τύπου γράφει ὅτι, ἐπειδὴ τὸ κεντρικὸν θέμα τοῦ μύθου εἶναι γνωστὸν καὶ ἐκ τῆς Ἰνδικῆς παραδόσεως⁵, θὰ ἐχρειάζετο ἡ ὑποτιθεμένη σχέσις μετὰ τὰς ἀνατολικὰς διηγήσεις λεπτομερεστέραν ἐρευναν⁶. Ὡς μεθ' ὅσα ἐλέχθησαν ἐδείχθη, ἡ διαπιστωθεῖσα σχέσις τῶν ἐξετασθεισῶν νεωτέρων διηγήσεων πρὸς ἐκείνας τοῦ ἐπεισοδίου τοῦ θανάτου τῆς Κλεοπάτρας, αἱ ὁποῖαι προφανῶς θὰ ἐκυκλοῦντο κυρίως εἰς τὴν Αἴγυπτον, παρέχει ἤδη μίαν πιθανὴν ἐξήγησιν εἰς τὸ ζήτημα τῆς διαπλάσεως

1. Περὶ τῆς μαγικῆς ταύτης φυλῆς ἰδὲ HANS TREIDLER, Psylloi, RE XXIII, 2 (1959), στ. 1465-1476. Πρβλ. ΣΤΕΦ. Δ. ΗΜΕΛΛΟΥ, Τὸ περὶ ζώων ἰδιότητος ἔργον τοῦ Αἰλιανοῦ ὡς πηγὴ εἰδήσεων περὶ μαγικῶν καὶ δεισιδαιμόνων δοξασιῶν καὶ συνηθειῶν, ἐν Ἀθήναις 1972, σ. 14 κέξ., ἐνθα καὶ ἡ προγενεστέρα βιβλιογραφία.

2. SUTON, Aug. 17, 4 (Loeb).

3. Ἐνθ' ἀνωτ. Πρβλ. καὶ ΣΤΕΦ. Δ. ΗΜΕΛΛΟΝ, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 21, σημ. 1.

4. Ἰδὲ Γ. Α. ΜΕΓΑΝ, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 600.

5. Ἰδὲ STITH THOMPSON, Motif-Index of Folk-Literature, M 341.2.21 (θάνατος ἐκ δόγματος ὕφους κατόπιν σχετικῆς προρρήσεως). Πρβλ. αὐτόθι N 332, 7 (δόγμα τυχαῖον ἐξ ὕφους κεκρυμμένου ἐντὸς φρούτων).

6. Ἐνθ' ἀνωτ., σ. 93.

καὶ διαδόσεως τοῦ περιορισμένου ἀριθμοῦ τοῦλάχιστον τῶν ἀνωτέρω νεοελληνικῶν καὶ σλαβικῶν διηγήσεων. Καὶ λέγω πιθανήν, διότι δὲν πρέπει νὰ παραγνωρισθῇ τὸ γεγονός ὅτι ἐκ τῶν ἀρχαίων διηγήσεων ἐλλείπει, καθ' ὅσον τοῦλάχιστον γνωρίζω, τὸ θέμα τῆς προρρήσεως τῶν Μοιρῶν. Ἐὰν καὶ αἱ γνωσταὶ ἐπὶ αἰγυπτιακοῦ ἐδάφους διηγήσεις περὶ τοῦ θανάτου τῆς Κλεοπάτρας¹ διεμορφώθησαν συμφώνως πρὸς ἰνδικὰ καὶ γενικώτερον ἀνατολικά πρότυπα, μόνον συλλογὴ ἐπαρκοῦς ὕλικου, ἂν ὑπάρχῃ, καὶ ἱστορικὴ ἐρμηνεία αὐτοῦ δύναται ἴσως νὰ δείξῃ. Ἡ ἐπισήμανσις μιᾶς ἢ καὶ περισσοτέρων διηγήσεων εἰς τοὺς Ἰνδοὺς μὲ τὸ κεντρικὸν θέμα τοῦ μύθου οὐδὲν ἀποδεικνύει. Οἴκοθεν δὲ νοεῖται ὅτι αἱ διηγήσεις τῶν Ἰνδῶν δυνατὸν καὶ νὰ ἐπλάσθησαν ἀνεξαρτήτως τῶν συναφῶν διηγήσεων τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν.

1. "Ὅτι πρόκειται περὶ διηγήσεων καὶ ὅχι περὶ ἐξηκριβωμένων ἱστορικῶν γεγονότων φαίνεται ἐξ ὧν γράφει ὁ Πλούταρχος «τὸ δ' ἀληθὲς οὐδεὶς οἶδεν» (ἐνθ' ἀνωτ.) Πρβλ. καὶ Δίωνα Κάσιον (ἐνθ' ἀνωτ.): «καὶ τὸ μὲν σαφὲς οὐδεὶς οἶδεν ᾧ τράπῃ διεφθάρη» (ἐνν. ἡ Κλεοπάτρα).

